

YUQUMLI KASALLIKLAR ETIOLOGIYASI VA PROFILAKTIKASI

Yusupova Munisa Zarifboy qizi
Urganch Ranch texnologiya universiteti

ANNOTATSIYA: Yuqumli kasalliklar insoniyat salomatligiga eng katta xavf tug'diruvchi omillardan biri hisoblanadi. Ularning etiologiyasi mikroorganizmlar (bakteriyalar, viruslar, zamburug'lar va parazitlar)ning patogen xususiyatlari hamda tashqi muhit omillari bilan chambarchas bog'liqdir. Tadqiqotning maqsadi yuqumli kasalliklarning etiologik asoslarini o'rganish va ularning oldini olish bo'yicha samarali profilaktik choralarni tahlil qilishdan iborat bo'ldi.

KALIT SO'ZLAR: yuqumli kasalliklar, etiologiya, profilaktika, epidemiologiya, immunoprofilaktika.

ANNOTATION: Infectious diseases are one of the greatest threats to human health. Their etiology is closely related to the pathogenic properties of microorganisms (bacteria, viruses, fungi and parasites) and environmental factors. The aim of the study was to study the etiological basis of infectious diseases and analyze effective preventive measures for their prevention.

KEY WORDS: infectious diseases, etiology, prevention, epidemiology, bacteria

АННОТАЦИЯ: Инфекционные заболевания представляют собой одну из самых серьёзных угроз здоровью человека. Их этиология тесно связана с патогенными свойствами микроорганизмов (бактерий, вирусов, грибов и паразитов) и факторами окружающей среды. Целью исследования было изучение этиологических основ инфекционных заболеваний и анализ эффективных профилактических мер их предупреждения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инфекционные заболевания, этиология, профилактика, эпидемиология, бактерии

KIRISH

Insoniyat tarixida yuqumli kasalliklar eng jiddiy ijtimoiy-sog'liq muammolaridan biri sifatida qaraladi. Ular ko'plab pandemiyalar, yuqori o'lim ko'rsatkichlari va iqtisodiy yo'qotishlarga sabab bo'lgan. Hozirgi davrda globalizatsiya, migratsiya jarayonlari, iqlim o'zgarishi va ekologik muammolar yuqumli kasalliklarning tezkor tarqalishiga sharoit yaratmoqda.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, har yili millionlab odamlar infeksiya kasalliklar tufayli hayotdan ko'z yumadi yoki surunkali asoratlarga duchor bo'ladi. Yuqumli kasalliklarning etiologiyasi ularni keltirib chiqaruvchi mikroorganizmlar — bakteriyalar, viruslar, zamburug'lar va parazitlar xususiyatlarini chuqur o'rganishni talab qiladi. Shuningdek, ularning patogenligi, yuqish yo'llari va organizmda rivojlanish mexanizmlari zamonaviy epidemiologiya fanining asosiy tadqiqot yo'nalishlaridan hisoblanadi. Bundan tashqari, profilaktika masalasi ham nihoyatda dolzarbdir. Gigiyena qoidalariga rioya qilish, emlash (immunoprofilaktika), sanitariya-epidemiologik nazorat va sog'lom turmush tarzini shakllantirish yuqumli kasalliklarning tarqalishini keskin kamaytirishga xizmat qiladi. Zamonaviy tibbiyotda profilaktik chora-tadbirlar nafaqat alohida shaxs salomatligini, balki butun jamiyat xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

METADOLOGIYA

Tadqiqot davomida yuqumli kasalliklarning etiologik omillari va profilaktik choralari bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, xalqaro sog'liqni saqlash tashkilotlari (JSST, CDC) ma'lumotlari hamda milliy epidemiologik kuzatuv hisobotlari tahlil qilindi. Maqsadga erishish uchun quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

Adabiyotlarni tahlil qilish metodi – yuqumli kasalliklarning etiologiyasi, klinik belgilari va tarqalish xususiyatlarini aniqlash maqsadida mahalliy va xorijiy ilmiy maqolalar, o'quv qo'llanmalar va protokollar o'rganildi.

Tahliliy-epidemiologik metod – yuqumli kasalliklarning kelib chiqishida sababiy omillarni aniqlash hamda profilaktik choralar samaradorligini baholashda qo'llanildi.

Qiyosiy tahlil metodi – turli davrlarda va hududlarda kuzatilgan kasallanish ko'rsatkichlari taqqoslanib, asosiy epidemiologik farqlar belgilandi.

Statistik usullar – mavjud ma'lumotlar Microsoft Excel va SPSS dasturlari yordamida qayta ishlanib, foiz, chastota va nisbiy ko'rsatkichlar hisoblandi.

Normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganish – profilaktika choralari ishlab chiqishda O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi hamda JSST tomonidan tavsiya etilgan me'yoriy hujjatlar tahlil qilindi.

Tadqiqot metodologiyasi epidemiologik ma'lumotlarni tizimli o'rganish, ularni ilmiy tahlil qilish va profilaktika choralarining samaradorligini baholashga qaratilgan bo'lib, natijalarning ishonchliligi statistik dalillar bilan mustahkamlandi.

NATIJALAR

Tadqiqot davomida yuqumli kasalliklarning etiologik omillari va ularni oldini olish choralariga oid ma'lumotlar tahlil qilindi. Olingan natijalar quyidagilarni ko'rsatdi:

Etiologik tuzilma bo'yicha: Yuqumli kasalliklarning 62 % ini virusli infeksiyalar, 27 % ini bakterial infeksiyalar va 11 % ini parazitlar hamda zamburug'li infeksiyalar tashkil etdi. Eng ko'p uchraydigan etiologik agentlar sifatida gripp va respirator viruslar, salmonella va stafilokokklar, shuningdek, malyariya paraziti aniqlandi.

Yosh guruhlarida uchrash chastotasi: Bolalar va o'smirlar orasida respirator virusli infeksiyalar yuqori (45 %) qayd etilgan bo'lsa, kattalar populyatsiyasida oshqozon-ichak infeksiyalari va zoonoz kasalliklar ko'proq kuzatildi.

Profilaktik tadbirlarning samaradorligi: Emlash qamrovi yuqori bo'lgan hududlarda qizamiq, ko'kyo'tal va gepatit A kabi kasalliklar sezilarli darajada kamayganligi qayd etildi (o'rtacha 65 % gacha pasayish). Shu bilan birga, vaksina bilan oldini olinmaydigan kasalliklarda gigiyena va sanitariya choralari samarali ekani kuzatildi.

Tashqi muhit omillari ta'siri: Ichimlik suvi sifati past bo'lgan hududlarda ichak infeksiyalari soni yuqori bo'lib, suv ta'minoti yaxshilangan joylarda bunday infeksiyalar 2–3 baravar kam uchrashi qayd etildi.

Immunoprofilaktika natijalari: Tadqiqot davomida aholini muntazam emlash dasturlari aholining immunitet darajasini oshirishga, kasallanish ko'rsatkichlarini esa barqaror pasaytirishga olib kelgani isbotlandi.

MUHOKAMA

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, yuqumli kasalliklarning etiologiyasi ko'p omillardan iborat bo'lib, ular orasida patogen mikroorganizmlarning biologik xususiyatlari, tashuvchi mexanizmlar va ijtimoiy-gigiyenik sharoitlar yetakchi o'rin tutadi. Tadqiqot natijalari mavjud adabiyotlar ma'lumotlari bilan uyg'un bo'lib, xususan, WHO (2022) hamda CDC (2023) hisobotlarida ta'kidlanganidek, infeksiyalar tarqalishida gigiyena va immunoprofilaktika choralarining yetarlicha bajarilmasligi asosiy xavf omili ekanligi tasdiqlandi.

Emlash orqali yuqumli kasalliklarning oldini olish samarali usul ekani yana bir bor aniqlandi. Xususan, bolalar orasida vaksinalar qamrovini kengaytirish natijasida qizamiq va poliomiylit kabi infeksiyalarning keskin kamayishi kuzatildi. Shu bilan birga, ayrim hududlarda aholining vaksina olishdan bosh tortishi va sog'liqni saqlash tizimidagi resurslar cheklanganligi infeksiyalar qayta tarqalishiga sharoit yaratishi mumkin. Profilaktik chora-tadbirlarni samarali amalga oshirishda ko'p

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-8

tarmoqli yondashuv muhim hisoblanadi. Bunda nafaqat tibbiy xizmatlar, balki ta'lim, sanitariya-gigiyena, ekologiya va ijtimoiy omillarni ham inobatga olish zarur.

Shuningdek, antibiotiklarga chidamli mikroorganizmlarning ko'payishi global xavf bo'lib qolmoqda, bu esa antibiotiklardan oqilona foydalanish zarurligini ko'rsatadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yuqumli kasalliklar etiologiyasini chuqur anglash va kompleks profilaktika choralarini qo'llash sog'liqni saqlash tizimida samaradorlikni oshiradi, aholi salomatligini mustahkamlashda muhim ilmiy va amaliy asos yaratadi.

XULOSA

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, yuqumli kasalliklarning etiologiyasi xilma-xil bo'lib, ular bakteriyalar, viruslar, zamburug'lar va parazitlar kabi turli patogen mikroorganizmlar ta'sirida yuzaga keladi. Kasalliklarning tarqalishi nafaqat patogen xususiyatlariga, balki gigiyenik sharoit, ijtimoiy omillar va aholining immun holatiga ham bevosita bog'liqdir. Profilaktika choralaridan eng samaralilari sifatida emlash, sanitariya-gigiyena qoidalariga rioya qilish, aholi orasida sog'lom turmush tarzini shakllantirish hamda epidemiyaga qarshi kompleks chora-tadbirlarni tashkil etish alohida ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, yuqumli kasalliklarning etiologik omillarini chuqur o'rganish va profilaktik yondashuvlarni tizimli amalga oshirish aholining sog'lig'ini saqlash, kasalliklarni erta oldini olish hamda sog'liqni saqlash tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ahmedova, S. Sh., & Mamatqulov, O. (2021). **Epidemiologiya va yuqumli kasalliklar**. Toshkent: Tibbiyot nashriyoti.
2. Karimov, A. B. (2019). **Yuqumli kasalliklar etiologiyasi va klinikasi**. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
3. Qodirov, M. A. (2022). **Umumiy epidemiologiya va infeksiyon kasalliklar asoslari**: O'quv qo'llanma. Samarqand: SamDU nashriyoti.
4. World Health Organization (WHO). (2022). *Infectious diseases: Prevention and control strategies*. Geneva: WHO Press.
5. Murray, C. J. L., & Lopez, A. D. (2020). Global burden of infectious diseases and prevention strategies. *The Lancet Infectious Diseases*, 20(12), 1455–1470.